

անոր : Օտարագրի անուններուն օրինակ ըլլան ասոնք . Վիչեն կամ Վենես, Մարքին, Օգոս, Ջերոնիմոս, Փրան կամ Փրանչիսկոս, Եղուարդ . օտարացածներուն ալ՝ որ խիստ բազմաթիւ են՝ ասոնք . Փերրաք, Փաւլաքի, Անտոնաքի, Արքինաքի, Միքիք (Մկրտիչ), Իւան (Յովհաննէս), Սիմի (Յովսէփ), Թաւաս (Թորոս), Եաղուպ (Յակոբ), Ժօրժ կամ ձորձի (Գեօրգ) Հիւտավերտի (Աստուածատուր), Փօլ (Պօղոս), ձուգէ կամ Ժօգէֆ (Յովսէփ), Եանուշ (Յովհաննէս), Եօշքա կամ Եօզիք (Յովսէփ), եւ այլն :

Այս հատուածը չենք ուզեր լմնցնել՝ առանց յիշելու միւրաբարութեամբ սրտի որ տասնընիկ կամ քսան տարիէ ի վեր Տաճկաստանի Հայոց, եւ մանաւանդ Կոստանդնուպօլսոյ եւ Զմիւռնիոյ

բնակչացը մեջ գովելի ջանք մը կայ օտարագրի անունները ձգելու, եւ կամաց կամաց ազգային անունները շատցնելու . ինչպէս Տիգրան, Վահան, Տիրան, Սուրեն, Խորեն, Արշակ, Գարեգին, Սմբատ, եւ այլն : Կրփափաքիք որ այս ջանքը օրէ օր աւելնայ, եւ խոհական ընտրութեամբ այնպիսի անուններ տրուին տղայոց որ անով սրտերնուն մեջ իրենց անուանակից քաջին կամ սրբոյն կատարելութեանցը հետեւելու փափաքն ալ արմատանայ, եւ ազատ մնայ այն յանդիմանութենէն որմեծն Աղեքսանդրապոլսէր է ատենով Աղեքսանդր անունով մարդու մը . « Կամ անունդ փոխէ եւ կամ վարքդ : »

(Շարայարութիւնը յաջորդ բուռն մեջ :)

ՏԵՍՍԸԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ

ՍՈՒՐԲ ԳԵՐՄԱՆՈՍ ԱՒԲՍԵՐԱՅԻ .

Փարիզու հին ու անուանի շէնքերուն մէկն ալ այս եկեղեցին է, որ Լուվրի պալատին դիմացը կիլնայ, աջ կողմը Քիլպերիկի՝ փողոցին վրայ կրնայի, ձախը փողոց Քահանայից ըսուած ճամբուն վրայ . եւ քալեալ ասիկայ դիպուածական բան մըն է, բայց զարմանալի կերպով մը կը վկայէ այս պատմական ճշմարտութեան քէ քաղաւորութիւնն ու քահանայութիւնը ատենով ամենայն քրիստոնէական շինուածոց երկու կամարակապները սեպուած էին :

Եկեղեցւոյն ճակատը քալեալ սիւնազարդ գաւիթ մը կայ, բայց ոչ զարդարուն է եւ ոչ հոյակապ տեսք մը ունի . ընդ հակառակն ցած ու ներս գնացած է, եկեղեցւոյն մեջն ալ աւելի ցած : Գաւիթն ներսի կողմը հարուստ նկարներով զարդարուած է, եւ պատերուն վրայ շատ մը սրբոց գլուխներ կան, բայց աւելի գոյներուն կենդանութեանը կողմանէ նշանաւոր են՝ քան քէ զճազական ճարտարութեան կողմանէ : Բոլոր այն

SAINT-GERMAIN-L'AUXERROIS.

En face de la colonnade du Louvre s'élève l'église Saint-Germain-l'Auxerrois. Ce monument appuie sa droite à la rue Chilpéric, et sa gauche à la rue des Prêtres, c'est-à-dire à la royauté et à la religion. Le symbole est frappant, et le hasard ici a servi à la manifestation d'une grande vérité historique : royauté et religion : c'était en effet, autrefois, comme les deux arcs-boutants éternels et inévitables de tous les monuments chrétiens.

L'église, de ce côté, offre le spectacle d'un portique, qui ne brille cependant, il faut l'avouer, ni par l'opulence de ses sculptures ni par la majesté de son déploiement. Il est très-bas et très-couvert, même pour l'église, qui est pourtant très-basse elle-même. L'intérieur de ce portique est peint avec un riche éclat ; plusieurs figures avec auréole rayonnent là sur le mur, plutôt par la pompe des couleurs que par l'expression intelligente des lignes. La tête de

¹ Գաղղիոյ Քիլպերիկ կամ Շիլպերիկի Ա. քաղաւորը անուանի է :

կերպարանքներուն մէջ տիրողը Քրիստոսի Տեա-
ռըն մերոյ գլուխն է, յիրաւի լուսապայծառ ու
փառաւոր՝ րայց քիչ մը հասարակ. վասն զի
գծագրութիւնը չափէ դուրս կանոնաւոր եղած է,
եւ հին յունական ձեւով նիւթապէս նկարուած :
Սյս ալ կայ որ նկարները տեղ տեղ աւրուեր են,
տեղ տեղ ալ պատը քափքըփեր է. անով այն
որմանկարը հնութեան ու ազնուութեան կերպ
մը առեր է, եւ ուրիշ պակասութիւնները գոցե-
լով՝ նշանաւոր պատկերի տեղ կանցնի վեր ի վե-
րոյ նայողներուն առջեւ :

Նկեղեցւոյն մէջ որ մանես, սիրտդ կերպով մը կրկապովի անոր, և չես գիտեր քէ ինչէն է. յայտնի է քէ ոչ հարստութիւնը և ոչ փառահեղ պայծառութիւնն է այն տպաւորութիւնը վրայ ընողը, և սակայն չես կրնար զարմանալ ըսնել: Այս զգացմունքը երեք բանէ առաջ կուգայ. այս ինքն յուսոյն մընշող զարնուածքէն, զարդարանքներուն անուշ հնութենէն, ու բուն նկեղեցւոյն պատմական յիշատակին մեծութենէն:

Երեք կամարակալ բաժնուած է եկեղեցին,
եւ ամենուն մէջ ալ յոյսը շուքին հետ այնպէս
գեղեցիկ յարմարութեամբ մը խառնուած է որ
կարծես քէ մարդուս հոգին իր վերջալոյսը կը-
տանէ, ու աշխարհիս փախտական շուքերէն
բաժնուելով՝ երկինից պայծառութեանը մէջ կըսկը-
սի մտնել:

Մեշտոնդի կամարակապին վերի կողմնական պատերը սեւ փայլուն ու փառաւոր փորուածքներով զարդարուն տախտակներով պատած են. ժամանակին հնուրեամբն ու քանդակողին ճարտարութեամբը այն տախտակամածը մեծավայելուց տեսք մը առեր է :

Եկեղեցին նուիրուած է յանուն սրբոյն Գերմանոսի Աւստրացոյ, ⁴ ուստի և Փարիզու խիստ ճին փառաորութիւնները կրճգէ Գաղղիացոց միտքը, այսինքն սրբունոյն Գեղովափէի կամ Ժենովափի քաջութիւնն ու առաքինութիւնը՝ որով Փարիզ բշխամեաց յարձակմունքին ագատեր է :

Սակեց ի զատ, այն եկեղեցին երկար ատեն
Գաղղիոյ քաղաւորաց եկեղեցին է եղեր՝ երբոր
քաղաւորները եկեղեցի կերային² :

Ճ Լուր՝ ըստած քաղաւորական պալատին դի-
տը քաղաքի մէջ ընդհանուր խառնուրդի մը հետեւ
մը քաղաքի մէջ ընդհանուր խառնուրդի մը հետեւ

Jésus-Christ entre autres, qui domine tous les groupes, est une figure trop splendidement éclairée, et pas assez idéalisée et sereine; les lignes, très-régulières, en sont trop compassées : la pensée est trop grecque et l'expression trop matériellement antique. Du reste, les peintures sont effacées en quelques coins, le mur se décharne en d'autres, et cela donne à la fresque un air de vieillesse et de majesté qui supplée pour beaucoup à l'inspiration, et trompe la bonne foi des observations superficielles.

L'intérieur attache l'âme par un je ne sais quoi qui n'est ni l'admiration des richesses ni le respect des majestés. Ni grandiose, ni resplendissante, cette église a pourtant dans son enceinte des séductions auxquelles on ne résiste pas. Trois choses contribuent à lui donner ce caractère : le ton religieux de sa lumière, le parfum antique de ses ornements, la grandeur de son histoire.

Elle est coupée en trois nefs, et, dans chacune, la lumière se mêle si purement, si chastement avec l'ombre, qu'on dirait ce crépuscule de l'âme qui va monter en haut, et où reluit déjà, mêlé aux ombres fuyantes de la terre, le jour illuminé du ciel.

La nef du milieu est latéralement ornée, en montant vers l'autel, de boiseries noires et reluisantes, à champs superbement explorés de coups de ciseau, où le temps a mis sa majesté et où l'art a posé sa grandeur.

Enfin cette église est dédiée à saint Germain d'Auxerre. Sa vue rappelle ce souvenir, et par lui ressuscite la gloire trop oubliée du vieux Paris sauvé de l'invasion : Geneviève. Autrefois, Paris cherchait la gloire dans l'héroïsme, et l'héroïsme dans la vertu.

Saint-Germain-l'Auxerrois a de plus été longtemps l'église des rois, quand les rois allaient à l'église.

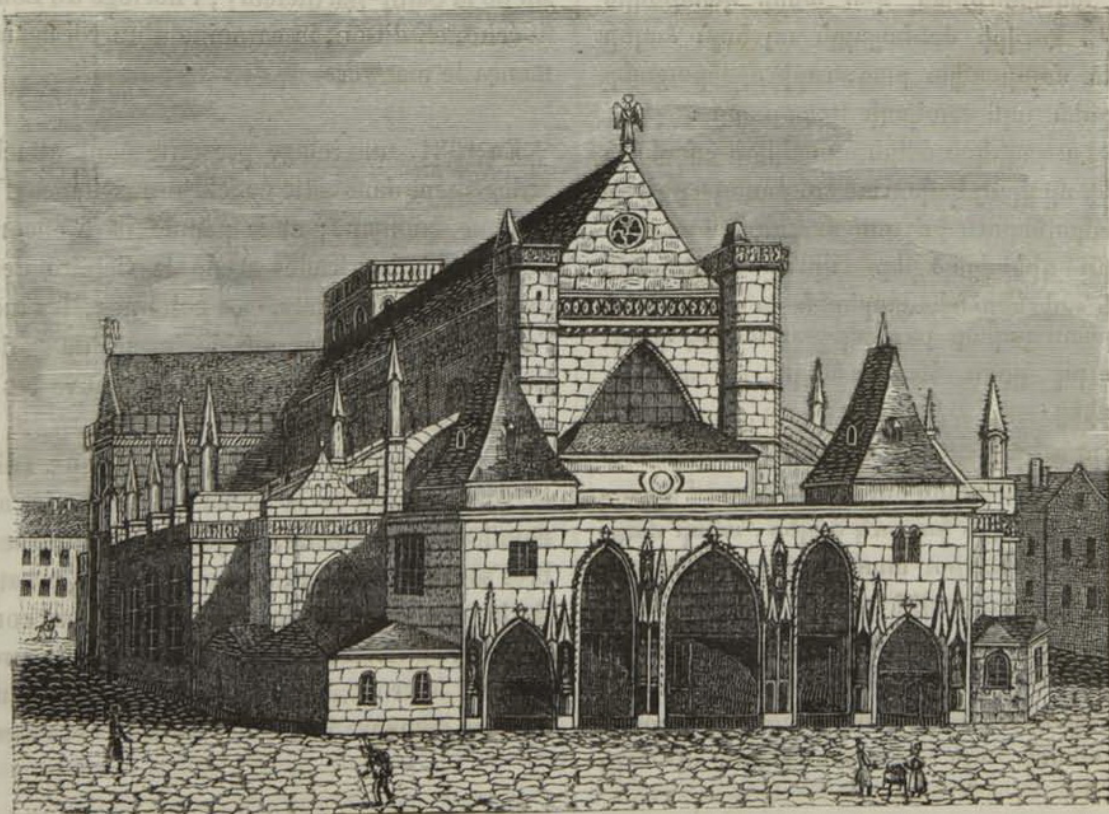
Placée en face du Louvre, comme un avertis-

¹ Փաղղիկոյ Օքսեռ. (կամ Աւստրիոգուրոն) քաղաքին եպիսկոպոսն էր մեր բարգմանեաց ատենները 428ին :

² Ետքերը իրենց պալատին մեջ մատուռ, շինած ըլլալով, հոն կրկատարէին իրենց հոգեհորական պարտքերը:

մացն ըլլալով, իսրառ մըն է որ շատ անգամ անհանգիստ ըրած պիտի ըլլայ պալատին պարերն ու հանդեսները եւ ուրիշ ունայնութիւնները : Նոյն եկեղեցւոյն մէջ մեծամեծ առաքինութիւններ պատմուած ու շատ զաղտնիք խոստովանուած են . Լուդովիկոս Թ քերեւս այն սեղանին առջեւ իր առաքինութիւնները դուրս հանած է¹, Փրանկիսկոս (Ֆրանսուա) Ա իր տաշփանաց ստրջանքը², Կարլոս Թ իր սրտմա-

sement de l'éternité, elle a souvent peut-être troublé la folie de ses bals et la licence de ses fêtes : c'était comme l'œil de Dieu toujours ouvert sur des voluptés toujours frémissantes. Tour à tour, dans son enceinte, elle a reçu des épanchements, des confidences et des aveux : Louis IX a raconté peut-être aux échos de cet autel les secrets de sa vertu, François Ier les remords de ses amours, Charles IX les tristesses de son épuisement. Et, quand on

Սուրբ Գերմանոս Աւստերացի .

շուրք³ : Քանի որ կրտսնես այն եկեղեցւոյն մէջ խոր լոռիւն մը տիրած, ինքզինքդ աւերակաց եւ ստուերաց մէջ կը կարծես . եւ սակայն տաճարին հոյակապութիւնը երբայով կաւեւնայ,

écoute, dans ce sanctuaire, le silence dont il est toujours plein, on croirait vivre au milieu des ruines et des ombres; et Saint-Germain grandit encore, car il ajoute alors en quelque sorte à la

¹ Սուրբն Լուդովիկոս, որ բազաւորեց 1226ին :

² Թագաւորեց 1515ին, անուանի եղաւ ուսումնասիրութեամբը, եւ ախտաւոր ու բուժամօրք վարուիք :

³ Թագաւորեց 1560ին. անգուր ու կրօնամոլ բնութեամբը ատելի եղաւ հպատակներուն, եւ խառնագնաց վարքովը զգուելի :

վասնզի անցածին յիշատակութեանը հետ գերեզմանական անաւորութիւնն այլ կը խառնուի :

Բայց սրբոյն Գերմանոսի եկեղեցւոյն բոլոր պատմութիւնը՝ այս կամ այն բազաւորին խորանի մը առջեւ ընկած աղօթք ընելովը միայն չլմըննար : Հիմակուան մարդկանց աչքին առջեւը այն եկեղեցին աւելի ասով կենդանութիւն մը կառնու որ ատենով մեծամեծ աւերմունքներու պատճառ եղեր ու բազմադէտ փորձանքներու հանդիպեր է :

Այն եկեղեցիէն ելած է 1572ին կես գիշերուն ատենը Սուրբ Բարբուղիմէոսի հայածանքը խղճմտանքի ազատութեան դէմ անոր զանգակին ձայնովը¹. Լուսլի ժամացոյցն այն նոյն ձայնը կրկնեց, եւ մոլորամիտ բազաւորի մը հրացանը սկսաւ կրսնն այն սոսկալի կոտորածը :

1831ին Լուդովիկոս Ժ2ին պատկերը անանուն քաւարանի մը վրայ կախուած էր. ժողովուրդն որ դեռ անցակայներուն փոշւովն ու երեքօրեայ յաղթութեամբը զինովցած էր՝ վրէժը եկեղեցւոյն պատերէն՝ սխնեքէն՝ քարերէն ու խորանէն առաւ. կատաղաբար յարձընեցաւ անոնց վրայ, ջարդուբուրդ ըրաւ հնութիւններն ու տարաւ գետը բախեց :

Թագաւորը Լուի-Ֆիլիպի՝ Թիւլիլիի պալատէն լսեց վաղեմի տաճարին ողբական զոռում գոչումը, անոր զանգակին խղճուկ ձայնը, անոր մարմարիոններուն մրճերու տակ հեծելը. տեսաւ որ քանի մը զունդ ազգային պահանջողներ՝ բըմբուկի ձայնով հոն ժողովուրդ, ու հրացանէին գետին դրած՝ կեցեր կընային խաչին դէմ եղած նախատինքներուն եւ խոովարարաց կատաղութեանը, տեսաւ այն քանդմունքներն ու հոգը չեղաւ.....

Այսպէս անա եկեղեցին սոսկալի կերպով ոտնակոխ եղաւ ու կողոպտուեցաւ. բայց արդեօք ինչ խորհուրդ կար այն ժողովրդոց կատաղի մոլեգնութեանը մէջ՝ Աստուծոյ դատաստանին նայելով : Արդեօք այն սարսափելի փոքորիկը դազաղի մը վրայ կախուած պատկերէն ուրիշ պատճառ մը չունէր : Արդեօք երեք հարիւր տարիէ ի վեր ժողովրդեան բազմութեանը մէջ դիզուած վրէժխնդրութիւն մը չկար որ յանկարծակի դուրս ցատ-

majesté du souvenir la majesté du tombeau.

Toutefois, un roi agenouillé au pied d'un autel, dans la prière, dans le remords ou dans la rêverie, ce n'est pas là toute l'histoire de Saint-Germain : c'en est à peine l'ombre. Ce qui rend surtout ce monument palpitant, vivant aux yeux des générations présentes, ce sont les ruines qu'il a provoquées et les désastres qu'il a subis.

En 1572, à minuit, c'est de là qu'est parti, contre la liberté de conscience, le premier coup de tocsin de la Saint-Barthélemy ; l'horloge du Louvre lui fit écho, et, dit-on, la carabine d'un roi égaré commença le massacre.

En 1831, une image proscrire était attachée sacrilègement dans cette enceinte aux flancs d'un catafalque anonyme ; et le peuple, ivre encore de la poudre des barricades et de la victoire des trois jours, accusa les murs, les colonnes, les marbres, l'autel, promena sur eux la fureur de sa dévastation, et jeta enfin au courant du fleuve ces jouets mutilés de sa colère.

Le roi entendait du salon de Mars, aux Tuileries, la voix éplorée de la vieille basilique, les alarmes étouffées de sa cloche, le gémissement de ses marbres sous le marteau ; le roi vit quelques bataillons de la garde nationale, rassemblés aux coups du tambour, assister le fusil au pied à cette proscription de la croix, à ce déchainement de l'émeute ; et le roi demeura impassible devant ces ravages...

L'église fut donc horriblement dévastée ; mais ce déchainement des colères publiques, cette résurrection des agitations récentes, qu'était-ce dans les décrets de Dieu ? N'y a-t-il pas, dans cet orage terrible, plus qu'une colère contre une image sur un cercueil ? N'y a-t-il pas une vengeance accumulée dans les masses depuis trois siècles, et déchainée soudainement au nom de la liberté de conscience reconquise ? 1831 n'est-il pas la ré-

¹ Կարոյս Թ. բազաւորին հրամանաւ 1572ին, օգոստոսի 24ին՝ որ Բարբուղիմէոս առաքելոյն տօնն էր, Գաղղիոյ ուղղափառները իրենց մէջ գտնուած բողոքականները սոսկալի

անգրաբեամբ ջարդեցին. ոմանք մինչեւ վարսուն հազարի կրնանն ջարդուողներուն քիւր, քեպէտ եւ 2000էն աւելի մարդ չմնաւ ըսողներ ալ կան :

քեց' խղճմտանքի ազատութեան նորէն ձեռք բերուածին պէս : Արդեօք 1851ը 1572ին մեկ պատասխանը չէ . եւ այն եկեղեցին որ այսօրուան օրս իր զանգակներուն խոնարհեալ ու լալազին ձայնը հովերուն կուտայ' նոյնը չէ արդեօք որ երեքհարիւր տարի առաջ' անիծապարտ զիշերուան մը խաւարին մէջ իր մեծ զանգակին մահագոյժ ձայնը հնչեցուց : Այսպէս են անա Սատուծոյ խորհուրդները . հայաճանք ըսածդ մարտիրոսներ կրնանէ, եւ անիրաւութեամբ քաշուած բուրը վրեժխնդրութիւն կրբորբոքէ :

Գ. ԺՅՐԷ .

ponse à 1572, et la basilique qui jette aujourd'hui à tous les vents du ciel la voix humiliée et pleurante de ses cloches, n'est-elle pas la même qui jeta aux mêmes vents, il y a trois siècles, au milieu des ombres d'une nuit maudite, le roulement sinistre de son tocsin ? Ainsi vont les desseins de Dieu : la persécution fait des martyrs, et le sabre injustement levé appelle des vengeances !

G. JAURET.

ՀԱՅԿԱԶՆԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ Ի ՍԻՍ

(Շարայարութիւն¹.)

« Ինչ շէնքեր որ շինած էին Հայոց բազաւորները' Տօրոսի ու Կիլիկիոյ տիրած ատեննին, անոնցմէ խիստ քիչ բան մնացեր է. վասն զի եզիպտացիք շատ անգամ յարձըկեցան, Սիս քաղաքը քանդեցին ու Լեւոն Բ բազաւորին կանգնած պալատներն ու եկեղեցիները կործանեցին :

« Ուրիշեանց ու Լուսինեանց Կիլիկիոյ մէջ ամենակարճ ժամանակ տիրապետած ըլլալուն յիշատակներէն իրեքը միայն մնացած են մինչեւ հիմա . այսինքն Սաայ բերդը, բազաւորաց պալատը կամ Դարպասը, յորում էր նաեւ փողերանոցը, եւ Սատուածամօր նուիրուած եկեղեցի մը :

« Այս շէնքերը մի առ մի նկարագրեմ. մէջերնին ամենէն լաւ պահուածը բերդն է որ հիմա Սիս զաւէսի կըսուի :

« Սիս հասնելէս չորս օր ետքը, վանքի եպիսկոպոսներէն Գեը. Կարապետ եպիսկոպոսին հետ ելայ զնացի բերդը տեսնելու :

« Երկու ժամէն աւելի քալելէն ետեւ բերդին

VOYAGE A SIS

(Suite¹).

« Des monuments qu'élevèrent les rois d'Arménie pendant leur domination dans le Taurus et dans la Cilicie, il reste bien peu de traces. Les Égyptiens, dans leurs invasions, détruisirent plusieurs fois la ville de Sis, et renversèrent les palais et les églises dont le takavor Léon II avait jeté les fondements.

« Le château arménien, le *tarbas* ou palais des rois, qui comprenait l'hôtel des monnaies et une église dédiée à la Vierge, sont les seuls monuments dont les restes attestent le passage et la domination éphémère des dynasties de Roupène et de Lusignan sur le trône de l'Arménie cilicienne.

« Je donnerai la description de chacun de ces édifices, dont le mieux conservé est le château, ou forteresse, connu de nos jours sous le nom de *Sis-Kallesi*.

« Quatre jours après mon arrivée à Sis, je me dirigeai vers le château, accompagné d'un évêque du monastère, Mgr Garabed.

« Après une marche de plus de deux heures,

¹ Տես Քիւ. Ա. էջ 18 :

¹ Voir le numéro du 31 janvier, page 18.